1887.12

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ

ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

[ΜΑΘΗΜΑ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΝ ΕΝ ΤΗΙ ΝΟΜΙΚΗΙ ΣΧΟΛΗΙ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ]

ΥΠΟ

ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΖΑΖΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΑΥΛΗΣ Ν. ΙΓΓΛΕΣΗ
((Ὁδὸς Ἑρμοῦ Πάροδος Διομείας Καταστήματα Τουρκέζη.)

1887

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ

ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

[ΜΑΘΗΜΑ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΝ ΕΝ ΤΗΙ ΝΟΜΙΚΗΙ ΣΧΟΛΗΙ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ]

ΥΠΟ

ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΖΑΖΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ Β. ΑΥΛΗΣ Ν. ΙΓΓΛΕΣΗ
[Ὁδὸς Ἑρμοῦ Πάροδος Διομήδους Καταστήματα Τουρκέζη.]

1887

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ αὐτοῦ ὑποτυπώσει τῆς ἱστορίας ὁ Ἔγελος, χαρακτηρίζων τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, καλεῖ αὐτὴν *ἔργον τῆς σκέψεως*. Αὕτη ἡ σκέψις, λέγει, εἶνε ἡ σημαία, περὶ ἣν συνηθροίσθησαν οἱ λαοί, ἀνωτέρα βαθμὶς τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, ἣν κατέλαβε τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀποκαλύψει, ἀναγνωρίζον ὅτι λογικὸς ἐπλάσθη ὁ κόσμος, τοῦτου δ' ἕνεκα ὀφείλει νὰ ζῇ καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ λόγου. Διότι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοσοῦτον μόνον εἶνε ἐλεύθερος, καθ' ὅσον σκέπτεται, πᾶσα δ' αὐτοῦ πρᾶξις συμφωνεῖ πρὸς τῆς σκέψεως τὰς ἐντολάς.

Εἶνε ἀληθὲς τοῦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, κύριοι. Αἱ προηγούμεναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ οὐδαμῶς ἐπεδίωκον τὸν ὑπέρτατον καὶ καθολικὸν σκοπόν, οὐ τὴν πραγμάτωσιν ἐπεδίωξεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις· ἦσαν ἐπαναστάσεις δυναστικαί, τοπικαί, ἐθνικαὶ μόνον, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐπίτευξιν ὡρισμένου ἀτομικοῦ συμφέροντος, δυναστικοῦ, συμφέροντος τάξεως κοινωνικῆς, κορεσμοῦ τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων φατρίας, τῆς καταστατικῆς φιλοδοξίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἔθνους. Ἐλάχισται τῶν ἐπαναστάσεων ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐπίτευξιν γενναιοτέρου σκοποῦ, εἰς τὴν κτῆσιν θρησκευτικῆς, κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἡ ἐπανάστασις, ὑπὸ τὴν καθολικωτέραν αὐτῆς ἔννοιαν, εἶνε ἐνέργεια πρὸς μεταβολὴν ἑνὸς καθεστῶτος ὑπὲρ ἄλλου, ἥκιστα τούτου διαφέροντος. Βραδύτερον, καὶ κατὰ τοὺς λαμπροτάτους καιροὺς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἡ ἐπανάστασις εἶνε ἡ ἐκδήλωσις ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ ῥήξεων, ἑνὸς μόνου σκοπουμένου, τῆς ἐπιτυχίας μιᾶς μερίδος, τοῦ τυράννου, τῆς ἀριστοκρατίας, τοῦ δήμου, τῆς ὑπεροχῆς μιᾶς πόλεως ἢ φυλῆς, ἀλλ' οὐδαμῶς, ἢ κατ' ἐλάχιστον, τῆς ἐπιτεύξεως ἠθικοῦ σκοποῦ, ἢ καθολικῆς ἰδέας, ἐνδιαφερούσης τὸν κόσμον ὁλόκληρον, ἄνευ διακρίσεως κοινωνικῶν τάξεων ἢ συμφερόντων.

Ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πολύβιος εἶνε οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἱστορικῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκείνης περιόδου. Ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῶν μελέταις προσεπάθησαν ν' ἀναλύσωσι τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τῶν μεγάλων μεταβολῶν, ἃς κατὰ συνθήκην γλωσσικὴν καλοῦμεν ἐπαναστάσεις. Ἀλλ' οὐδὲν ἐν αὐταῖς εἶδον, ἢ τὸν διαρκῆ ἀνταγωνισμόν, ὁτὲ μὲν τὴν ἐπικράτησιν, ὁτὲ δὲ τὴν πτῶσιν ἑνὸς τῶν τριῶν κυρίων πολιτευμάτων, τῆς μοναρχίας, τῆς ἀριστοκρατίας, τῆς δημοκρατίας. Κηρύσσεται ἐλευθέρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκείνη ἡ κοινωνία· ἀλλ' ἡ ἐλευθερία αὐτῆς, καὶ ἐν τῇ δημοκρατικωτάτῃ τῶν πολιτειῶν, εἶνε πάλιν περιωρισμένη, διακρινομένων τῶν κατοίκων τῆς χώρας, ἕνεκα ἱστορικῶν ἢ φυλετικῶν αἰτίων, εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους. Καὶ ἡ βλάσφημος αὕτη διάκρισις ἀπολαύει τῆς ἐγκρίσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔγνω εἰσέτι ἑαυτὸν τέλεον· εἶνε πολίτης μόνον, κάτοικος τοῦ ἄστεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ πολιτικὰ μόνον καὶ ἀστικά, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀνθρώπινα γινώσκει καθήκοντα.

Καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα οὐδεμίαν λαμβάνει πλήρη συνείδησιν τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ἐν ταῖς ἐκστατικαῖς αὐτοῦ ἀποκαλύψεσι, προκηρύττει τὴν ἑνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μετὰ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκὴν Στοάν, ἀλλ' ἡ ἑνότης αὕτη εἶνε μεταφυσικὴ μόνον καὶ ἀφηρημένη, ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ἄνω, ἢ εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ Ἱερουσαλήμ. Ἡ πολιτικὴ κοινωνία, δημιούργημα τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς βίας, κατ' ἐλάχιστον δὲ τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐξακολουθεῖ τὴν αὐτὴν πλημμελῆ πορείαν, ἣν καὶ ἐν τῷ παρελθόντι. Αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων εἶνε σχέσεις πολεμίων μᾶλλον ἢ φίλων. Ἄβυσσος συμφερόντων, ἀντιθέτων σκοπῶν, διαχωρίζει ἀπ' ἀλλήλων τὰς πολιτείας, ὅσον αὗται καὶ ἂν συνδέωνται διὰ κοινῆς φυλετικῆς καταγωγῆς ἢ συγγενείας. Ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ τάξις κύριον ἔχει μέλημα τὴν θεραπείαν τῶν συμφερόντων ἐλαχίστων προσώπων. Πᾶσα δὲ πρὸς μεταβολὴν τῆς τάξεως ταύτης ἀπόπειρα ἀποβλέπει ἐπίσης εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν συμφερόντων τούτων δι' ἄλλων ὁμοίων, ἀπὸ τῆς αὐτῆς πλημμελοῦς ἀρχῆς ἀπορρεόντων.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις προφανῶς δείκνυσι καθολικώτερον σκοπόν. Τολμηρὰ ἰδεώδη, ὧν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ κόσμος οὐδεμίαν ἐλέκτητο πραγματικὴν ἔννοιαν, καὶ ἅτινα ἦσαν ἡ τροφὴ καὶ ἡ τέρψις εὐαρίθμων ἐπιλέκτων πνευμάτων, εἶνε ἤδη τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινῆς σκέψεως, τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν συζητήσεων. Κατὰ πρῶτον αἱ λέξεις ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

της, καὶ αἱ ἀπ' αὐτῶν ἀπορρέουσαι ἠθικαί, κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ συνέπειαι καὶ σχέσεις, ἀπασχολοῦσι τὴν σκέψιν, οὐχὶ τοῦ ἐπιστήμονος ἢ τοῦ ἰδεολόγου, τοῦ θρησκευτικοῦ ἢ τοῦ κοινωνικοῦ ὀπτασιαστοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ πρακτικοῦ ἐδάφους ἀγωνιζομένου καὶ δρῶντος πολιτικοῦ ἀνδρός. Δὲν ἐξετάζω τῇ στιγμῇ ταύτῃ κατὰ πόσον τὰ ἰδεώδη ταῦτα, αἱ μεγάλαι αὗται τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἠθικαὶ ἀρχαί, εἶνε *ἱστορικῶς* πραγματοποιήσιμα. Πιστοποιῶ ἓν φαινόμενον—τὸ φαινόμενον κοινωνίας, ἥτις διασπάσασα πάντα δεσμὸν ἐθνικοῦ, φυλετικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χωρισμοῦ, ἀπὸ τοπικῆς μέχρι πρὸ ὀλίγου χρόνου, μεταβάλλεται εἰς καθολικήν, παγκόσμιον, μεριμνῶσαν οὐχὶ πλέον περὶ στενῶν καὶ περιωρισμένων γαλλικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ περὶ τῶν συμφερόντων συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀναγνώσατε ἀληθῶς τὰ πρῶτα ἄρθρα τῆς προκηρύξεως τῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν περὶ τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου :

Ἐπειδή, λέγει, ἡ λήθη καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν τοῦ ἀνθρώπου δικαίων εἶνε ἡ μόνη ἀφορμὴ τῆς δυστυχίας τοῦ κόσμου, ἀπεφάσισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ νὰ διακηρύξωσι πανηγυρικῶς τὰ ἱερὰ καὶ ἀναπαλλοτρίωτα ταῦτα δίκαια ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.

Σκοπὸς τῆς κοινωνίας εἶνε τὸ κοινὸν καλόν· ἡ δὲ κυβέρνησις ἐτάχθη πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀπολαύσεως τῶν φυσικῶν καὶ ἀναπαλλοτριώτων τοῦ ἀνθρώπου δικαίων, ἅτινα εἶνε ἡ ἰσότης, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀσφάλεια, ἡ ἰδιοκτησία. Φύσει πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἴσοι πρὸ τοῦ νόμου, ὅστις εἶνε ἡ ἐλευθέρα καὶ πανηγυρικὴ ἐκδήλωσις τῆς καθολικῆς βουλήσεως. Ἐλευθερία εἶνε ἡ δύναμις, ἡ ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι δὲν παραβιάζει τῶν ἄλλων τὰ δίκαια· βάσις αὐτῆς εἶνε ἡ φύσις, κανὼν ἡ δικαιοσύνη, καὶ σκέπη ὁ νόμος. Οὗτος δὲ ὀφείλει νὰ σκέπῃ τὴν δημοσίαν καὶ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν κατὰ τῆς καταπιέσεως τῶν κυβερνώντων. Τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας προσήκει παντὶ πολίτῃ, κατ' ἀρέσκειαν δυναμένῳ ν' ἀπολαύῃ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, τῶν προσόδων, τοῦ καρποῦ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος. Οὐδὲν εἶδος ἐργασίας δύναται ν' ἀπαγορευθῇ εἰς τὸν πολίτην. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶνε καθολικὴ ἀνάγκη· ἡ δὲ κοινωνία ὀφείλει πάσῃ δυνάμει νὰ συντελῇ εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίας ἀναπτύξεως, καὶ νὰ καθιστᾷ προσιτὴν τὴν ἐκπαίδευσιν πᾶσι τοῖς πολίταις. Οὐδεμία μερὶς τοῦ λαοῦ δύναται νὰ ἐξασκῇ τὴν δύναμιν τοῦ ὅλου λαοῦ. Ἀντίστασις κατὰ πάσης πιέσεως εἶνε ἡ συνέπεια τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων. Ἐὰν δὲ ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κυβέρνησις παραβιάζει τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ, ἡ ἐπανάστασις εἶνε τὸ ἱερώτατον δίκαιον καὶ τὸ ἀναγκαιότατον αὐτοῦ καθῆκον.

Ἐν περιλήψει τοιοῦτος εἶνε ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς δεκάλογος, ὃν διεκήρυξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς θυελλώδεις ἐκείνας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως. Πρὸ αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἤδη αἰῶνος, εἶχεν ἐπιδιωχθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἡ κτῆσις κρείττονος τῆς τέως κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως. Μετὰ τὸν βαρὺν ὕπνον τοῦ μέσου αἰῶνος, ἤρξατο ἐξεγειρομένη ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν νέων κοινωνιῶν, ἰδίως ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ἐβλάστησαν τὰ μετὰ πολλῶν ἀγώνων ριφθέντα καὶ καλλιεργηθέντα σπέρματα τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Αὕτη ὁριστικῶς ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τῆς σαξωνικῆς Βαρτμπούργης διὰ τοῦ ἰσχυροῦ πνεύματος τοῦ μοναχοῦ Μαρτίνου Λουθήρου, ἀλλ' αἱ συνέπειαι αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ τάξει τῶν λαῶν ἐκδηλοῦνται ἐκεῖθεν τῶν γερμανικῶν συνόρων. Ἡ Ὁλλανδία καθίσταται αὐτόνομος πολιτεία, ἵνα παράσχῃ ἐλεύθερον ἄσυλον σκέψεως καὶ ἐργασίας εἰς τοὺς προφήτας τῆς νέας πνευματικῆς παλιγγενεσίας, τοὺς μεγάλους τῶν ἐλευθέρων ἰδεῶν μυσταγωγούς, τὸν Σπινόζαν, τὸν Καρτέσσιον, τὸν Λόκιον. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μέση τάξις καὶ ὁ λαὸς ἐκβιάζουσι παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τὴν καθιέρωσιν εὐρυτέρων ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαίων. Ἀλλ' ἰδίως ἡ νέηλυς ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἀμερική, εὐτυχής, διότι δὲν ἔχει εἰσέτι ἱστορίαν, ἀλλ' ἔχουσα πλήρη τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἡ χώρα, ἥτις ἔδωκε σκέπην εἰς τὸ ἀκάθεκτον πνεῦμα τοῦ Penn καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀτρομήτων μεταρρυθμιστῶν, παρέχει τὸ γενναιότερον παράδειγμα λαοῦ ἐξεγειρομένου κατ' ἀπεχθοῦς καθεστῶτος, νικῶντος διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς καρτερίας, καὶ χωρὶς νὰ μεθυσθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς νίκης, ἐν θαυμασίᾳ νηφαλιότητι δημιουργοῦντος εὔκοσμον καὶ κανονικὴν πολιτείαν, ἐξ ἧς ἀπορρέουσι τέλειοι σχετικῶς κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοί, καὶ εἰς τῶν ἐναρετωτάτων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, οὓς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἱστορία, ἐφάμιλλος τῶν ἀρίστων ἡρώων τοῦ Πλουτάρχου. Πάντα ταῦτα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, χρήσιμα καὶ ἐποικοδομητικά, ἀγγέλλουσιν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἤγγικε τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, νέα δὲ τάξις καθιεροῦται πραγμάτων, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐπὶ τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν, ὁδηγοῦσα αὐτοὺς πρὸς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν.

Ἡ Γαλλία ὑστερεῖ ἔτι τῶν χωρῶν τούτων. Αὗται προηγήθησαν, τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, αἵτινες ἐν Ὁλλανδίᾳ μέν, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ἐκαρποφόρησαν, ἀλλ' αἵτινες κατεβλήθησαν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου ἐν τῇ καθολικῇ Γαλλίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ ἐργασία ἐτελεῖτο ἤδη μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ εὐρυτέρου δὲ πεδίου. Ὁ Μοντέσκιος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσώ, οἱ περὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν ἀνατρεπτικοί, ὑποσκάπτουσι τὰς βάσεις τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον τέλεον ἀρνοῦνται δι' ἀνηλεοῦς κριτικῆς. Δὲν ἔχουσιν ὡρισμένον τι ὑπόδειγμα πρὸς ἀντικατάστασιν. Ἕκαστος αὐτῶν ἔχει ἴδιον κόσμον, ὃν ἐν τῷ ἰλίγγῳ τῆς ἐπιζητουμένης καταστροφῆς φρονεῖ ὡς τὸν τελειότατον τῶν μέχρις αὐτοῦ γεγενημένων. Ἓν εἶνε τοῦ Βολταίρου τὸ πρόγραμμα : écrasez l'infame, περὶ τῶν λοιπῶν οὐ φροντίς· θαυμάζει μὲν τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ πολιτικὸν αὐτῆς σύστημα, ἀλλὰ τοῦτο οὐχὶ μετ' ἐπιμονῆς, ἐκ συμπτώσεως μόνον τὰ περὶ τοῦ ἀγγλικοῦ βίου πραγματευόμενος. Συστηματικώτερος φαίνεται ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων». Οὗτος εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, ὁ κρεῖττον καὶ αὐτῶν τῶν Βρεττανῶν ὑποτυπώσας αὐτὸ καὶ ἀναλύσας, παρ' οὗ θέλουσι δανεισθῆ πολλὰς ἰδέας οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν μετὰ ταῦτα ὑπομνηματιστῶν τοῦ περιέργου ἐκείνου ἱστορικοῦ κατασκευάσματος, τὸ ὁποῖον φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν σφραγῖδα καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοσούτων, διαφόρων αἰώνων, παλαιὸν ἐξίσου καὶ νεωτερικόν, ὥς τι τῶν ἐξοχωτάτων γοτθικῶν οἰκοδομημάτων, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ βαθυτάτου μέσου αἰῶνος, ἀποτελειούμενον δὲ μόλις τὸν δέκατον ἔνατον. Ἀλλ' εἶνε δυσχερὲς νὰ κατανοηθῇ ἡ πολιτικὴ θεωρία τῆς ὁμιχλώδους Ἀγγλίας ἐν τῇ ἀπίστῳ ἤδη, ὑπὸ ἀπείρων δὲ πόθων καὶ τάσεων διαβιβρωσκομένῃ Γαλλίᾳ. Ἀνήσυχος, ἐνθουσιώδης, σκεπτική, βλέπει τὴν πραγμάτωσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτῆς ὀνείρων διὰ τοῦ φακοῦ τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης». Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ ἐκ Γενεύης φιλοσόφου καθίσταται τὸ περίαπτον πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας· παρ' αὐτοῦ ἀναμένεται ἡ κοινωνικὴ ἀπολύτρωσις καὶ ἡ πολιτικὴ χειραφεσία τοῦ λαοῦ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ περὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν σκεπτικοὶ καὶ ἄπιστοι ρίπτουσι τὸν σπόρον τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως καθ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου μέχρι τῆς καλύβης, οὐδεμία ἐκδηλοῦται μέριμνα ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως. Ζητεῖται ἡ καταστροφὴ χάριν τῆς καταστροφῆς. Ἡ νεωτέρα τῆς ἀναρχίας θεωρία ὑποστηρίζει ὁπωσδήποτε, ὅτι ὁ πόθος τῆς καταστροφῆς φέρει ἐν ἑαυτῷ συγχρόνως καὶ τὸν πόθον τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς καθολικῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κινήσεως ἐλαχίστη καταβάλλεται σκέψις περὶ ὑποτυπώσεως κοινωνικοῦ τινὸς ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου. Ἐπιφανήσεται μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ πολύτροπος τῆς ἐπαναστάσεως Πρωτεὺς καὶ θεωρητικός, ὁ ἀποστάτης Ἀββᾶς Sieyès, πρόθυμος νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ποικίλην καὶ ἀντίθετον ἀνέλιξιν τῶν ἀναρχικῶν ἐκείνων χρόνων, κατασκευαστὴς ποικίλων πολιτικῶν συστημάτων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα φέρουσι τὸν τύπον τῆς προσωρινότητος, τῆς βιαιότητος καὶ ὀστασίας τῶν καιρῶν, καθ' οὓς συντάσσονται. Εἶνε ἀνεπαρκῆ νὰ παγιώσωσι κανονικὴν καὶ εὔρυθμον τάξιν πραγμάτων, προωρισμένα μόνον νὰ περισωθῶσιν οἰκτρὰ δείγματα τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐποχῆς, διδάγματα δ' ἅμα τοῖς μεταγενεστέροις, ὅτι εἶνε μὲν εὐχερὴς ἡ καταστροφὴ τοῦ ὑφισταμένου, εὐχερεστέρα ἡ ἀπὸ τοῦ γραφείου ἐπὶ τοῦ χάρτου σύνθεσις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ συστήματος κεφαλῆς φανταστοποούσης, ἀλλὰ δυσχερεστάτη ἡ θετικὴ σύλληψις καὶ δημιουργία πολιτικοῦ ἔργου, φέροντος τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀναμφισβήτητον ἱστορικὸν τύπον τῆς προόδου τῆς ἐποχῆς, τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, δυναμένου νὰ κατανοηθῇ παρὰ πάντων, νὰ λειτουργήσῃ εὐδοκίμως, συντελοῦν εἰς τὴν κανονικὴν καὶ ἀθίαστον ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ κρατοῦν πνεῦμα λήγοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Πανταχόθεν κηρύσσεται καὶ κατανοεῖται, ὡς ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένη, ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς. Ἀλλὰ ποία ἔσται αὕτη; ὑπὸ τίνας κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς συνθήκας ὀφείλει νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ; Οὐδεὶς εἶνε ἱκανὸς νὰ ὑποτυπώσῃ τοῦτο, νὰ εἴπῃ τὴν λύσιν τοῦ ἐπιφαινομένου ἀπειλητικοῦ προβλήματος. Σύμπασα ἡ Γαλλία, σύμπασα ἡ Εὐρώπη ἐν ἀπορίᾳ παρίστανται πρὸ τοῦ φοβεροῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον μέλλει ν' ἀποκαλύψῃ τὴν καταστρεπτικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἀλλ' εἶνε τοσοῦτον πεπτωκὼς ἐν τῇ δημοσίᾳ τῶν λαῶν συνειδήσει ὁ ἐπίσημος κόσμος, τὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν βασίζεται, καταδείκνυνται καθ' ἑκάστην τοσοῦτον ἀσθενῆ καὶ τοσοῦτον σεσαθρωμένα, ὥστε οὐδεὶς τολμᾷ ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς ἀπολογίας τῶν θεσμῶν αὐτοῦ. Τί ἐπελεύσεται τοῦ κόσμου τούτου ἐκλελιπότος; Οὐδεὶς ἐρωτᾷ. Ἀλλ' ἡ κεκορεσμένη ἐκ τοῦ παρόντος κοινωνία, ἐγκυμονοῦσα δ' ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῖς νέα ἰδεώδη καὶ πόθους, συναισθανομένη ὅτι οὐδὲν ἐννοεῖ, δὲν διστάζει νὰ παραδώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῆς εἰς τὸ ἄγνωστον, ἀδιάφορον καὶ ἂν παρίσταται ἤδη τοῦτο ὑπὸ τὴν ἀπειλητικὴν μορφὴν τοῦ Σατανᾶ. Λαμβάνει τὴν ὑπερτάτην ἀπόφασιν, ὡς ὁ Φαῦστος ἐκεῖνος τῶν μεσαιωνικῶν θρύλων. Ὁ ἄγνωστος Θεός, ὃν ἀπ' αἰώνων ἐπεκαλέσθησαν ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταῖς μελέταις αὐτῶν καὶ ταῖς ὀπτασίαις τοσοῦτοι σοφοὶ καὶ τοσοῦτοι ἰδεολόγοι, λαμβάνει σάρκα καὶ ὑπόστασιν, καὶ ἐνῷ πίπτει τὸ κράτος τῆς παραδόσεως καὶ τῆς πίστεως, ἐνῷ σβέννυνται οἱ καπνίζοντες βωμοὶ τῶν χριστιανικῶν μητροπόλεων, ἐπιφαίνεται μακρόθεν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς, μεταβαλλομένης, ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀποκάλυψις τοῦ νέου κόσμου τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, ὑπὲρ οὗ μέχρις ἐσχάτων ἐμαρτύρουν οἱ ἱερουργοὶ καὶ μῦσται τῆς νέας ἱστορικῆς παλιγγενεσίας.

Ἀπὸ τοιαύτης συγχύσεως πνευμάτων, ἀπὸ τοιούτων ἰδεῶν καὶ τάσεων καθ' ὅλας τὰς παραστάσεις τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου, τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐξέρχεται ἡ ἐπανάστασις. Δὲν μοὶ εἶνε ἐπιτετραμμένον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ ὑποτυπώσω πλήρη αὐτῆς εἰκόνα, ν' ἀναπαραστήσω τὰς μεγάλας καὶ καταπληκτικὰς σκηνάς, δι' ὧν ἐξεδήλωσε τὴν καταστρεπτικὴν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δημιουργικήν, διάβασιν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἱστορίας· νὰ συζητήσω τὰς ποικίλας περὶ αὐτῆς γνώμας καὶ κρίσεις· νὰ ἀναλύσω τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν μεγάλων αὐτῆς ἡρώων, εἴτε ἦσαν οὗτοι θῦται, εἴτε μάρτυρες, ἐνάρετοι ἢ ἐγκληματίαι. Ἀλλ' οὔτε ἔχω ἀνάγκην νὰ συμμερισθῶ τὸν θαυμασμὸν ἢ τὴν καταδίκην τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς. Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἐπελήφθη τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τούτου, χωρὶς νὰ ἐξενέγκῃ ὁριστικὴν ἐτυμηγορίαν. Ἀντίθετοι ἰδέαι, ποικίλα πάθη καὶ συμφέροντα ἐσκότισαν τὴν φρένα τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς περιόδου ταύτης ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐνεργείας. Ἀλλ' ὡς μὴ ὤφελε, τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ πάθη, ἡ αὐτὴ ἀντίθετος ἄποψις τῶν πραγμάτων, ἐξακολουθοῦσι μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης παραπλανῶντα τὴν κρίσιν τῶν ἱστοριογράφων, ἥτις τότε μόνον ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὅτε εἶνε ἀμερόληπτος καὶ ἀπηλλαγμένη πάσης ἐπενεργείας κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἰδεῶν, ἐκ τοῦ προτέρου πολεμίως διατελουσῶν πρὸς τὸν κρινόμενον κόσμον. Ἀλλ' ὑπῆρξε τοσοῦτον τεράστιον τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός, τοσαῦτα ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτοῦ αἰσθήματα καὶ πάθη, ὥστε ἡ ἀληθὴς περὶ αὐτῶν κρίσις καὶ κατανόησις δὲν εἶνε ἔργον ὀλίγων γενεῶν, ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν μᾶλλον ἀμερόληπτον κρίσιν τῶν μεθ' ἡμᾶς, ἀνωτέρων διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου καθισταμένων τῶν ἰδεῶν καὶ παθῶν, ἅτινα κατετάραξαν τοσοῦτον λαμπρῶς, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον βιαίως τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς νέας ἱστορικῆς περιόδου, ἥτις ἐξεδηλώθη διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὅπως ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπότομος, βιαία, καταστρεπτική,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποικίλην ἔχουσα ὄψιν καὶ φυσιογνωμίαν, σήμερον ἔνθους καὶ αἰσθηματική, αὔριον σύννους καὶ ἐσκεμμένη, φιλάνθρωπος συγχρόνως καὶ ἀπάνθρωπος, κοσμοπολιτική, τείνουσα πρὸς τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀναρχική, θεοποιοῦσα τὸ ἄτομον ἐν τῇ ἀρνητικῇ αὐτοῦ τάσει. τοιαῦται ὑπῆρξαν, πιστὰ ἀντίτυπα τοῦ πρωτοτύπου, αἱ μετ' αὐτῆς συνδεόμεναι καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀπορρέουσαι πολιτικαὶ θεωρίαι. Κατέδειξα ἤδη προηγουμένως διὰ βραχέων τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστατικῆς ἐργασίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, οἷον ἐξεδηλώθη ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει παρὰ τοῖς μεγίστοις τῶν συγγραφέων καὶ φιλοσόφων, οἵτινες ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐκραγείσης ἤδη τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ κοινωνικὴ αὐτῆς καὶ πολιτικὴ μέθοδος καὶ ὁρμὴ μεταγγίζονται εἰς τὰς θεωρίας, αἵτινες ἀπ' αὐτῆς ἀπορρέουσι, καὶ δι' ὧν αὕτη ζητεῖ νὰ εἴπῃ τὸν κυρίαρχον τῶν ἰδεῶν αὐτῆς καὶ δικαίων λόγον, ἵνα καταπείσῃ, προσηλυτίζουσα ἐν τῇ νέᾳ πίστει λαοὺς καὶ κυβερνήσεις.

Ἡ πολιτικὴ αὐτῆς θεωρία εἶνε ἡ θεωρία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶνε ἡ πίστις ὅλων τῶν πνευμάτων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, τῶν σκεπτομένων καὶ ζητούντων ἐκ τῶν διδαγμάτων αὐτῆς καὶ τῶν παραδειγμάτων νὰ καταβάλωσι τὰ θεμέλια τοῦ νέου ἱστορικοῦ κόσμου. Αὕτη εὕρηται κατὰ πρῶτον λόγον ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς κοινωνικῆς Συνθήκης, ἥτις φέρει μὲν κατὰ τύπον τὸ ὄνομα τοῦ Ρουσσώ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶνε ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων τριῶν αἰώνων. Διετύπωσαν αὐτὴν καὶ ἀνέλυσαν πολιτικοὶ συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι πάσης ροπῆς καὶ πάσης ἀποχρώσεως. Οὕγων ὁ Γρότιος, ὁ Σπινόζας, ὁ Χόββης ἀπὸ διαφόρου ἀπόψεως ἐξήτασαν αὐτὴν καὶ ἡρμήνευσαν. Ἀλλ' εὑρίσκει τὸ κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον ἐν τῇ κοινωνικῇ Συνθήκῃ καὶ παρὰ τοῖς διευθύνουσι πολιτικοῖς τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν δ' αὐτῆς ἐνέργειαν καὶ διεύθυνσιν καθίσταται τὸ σύμβολον τῆς πολυταράχου ἐκείνης πολιτικῆς κοινωνίας.

Τί εἶνε θεωρία ; κατ' ἀρχὴν σκέψις, συμπέρασμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ἐργασίας τοῦ πνεύματος· δύναται ν' ἀπορρέῃ ἀπὸ πλημμελοῦς βάσεως, αὐθαιρέτως τεθειμένης, τὰ δὲ συμπεράσματα αὐτῆς νὰ φέρωσι κατ' ἀνάγκην τὸν χαρακτῆρα τοῦ ψεύδους τῆς βάσεως· ἐν τούτοις πολλάκις τοιαύτη θεωρία δύναται ν' ἀπασχολήσῃ ὁλοκλήρους γενεάς, νὰ πείσῃ, νὰ γοητεύσῃ, νὰ προσηλυτίσῃ. Ἡ ἀλχημεία, ἡ ἀστρολογία εἶχον τὴν θεωρίαν αὐτῶν, τὴν λογικήν των, τὴν διαλεκτικὴν μέθοδόν των, δι' ἧς ἐζήτουν νὰ εὕρωσι τὴν φιλοσοφικὴν λίθον, ἢ νὰ προείπωσι τὸ μέλλον. Ἀλλ' ἦσαν ψευδῆ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ συμπεράσματά των, ἀπετύγχανον τοῦ σκοποῦ, διότι ἡ ἀρχή, ἀφ' ἧς ἀνεχώρουν, ἦτο ἐσφαλμένη. Ἡ θεωρία αὐτῶν ἄρα δὲν ἦτο ἀληθής, διότι περιεφρόνει τὰ δεδομένα, ζητοῦσα ἐκ τῶν ἀγνώστων, ἐκ τῶν ἀνυπάρκτων, ἐκ τῶν λογικῶς ἀδυνάτων, νὰ παραγάγῃ τι θετικὸν καὶ ὡρισμένον.

Ἀνάλογόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως. Αὕτη εἶνε εἶδος τι πολιτικῆς ἀλχημείας κατὰ τοὺς συγκεχυμένους ἐκείνους καιρούς. Ταλαιπωρεῖται περὶ τὴν ἀνεύρισιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου τῆς πολιτείας, ἐν ἄλλαις λέξεσι ζητεῖ πολιτείαν, οὐχὶ οἵαν παρεσκευάσαν τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τῶν αἰώνων, ἀλλ' οἵαν ὠνειροπόλησαν χιμαιριὰ πνεύματα, ἥκιστα λαβόντα ὑπ' ὄψει τὴν σύγχρονον ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν λαῶν. Πᾶσα πολιτικὴ νομοθεσία, ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, πρέπει ν' ἀπορρέῃ πράγματι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ, παρ' ᾧ εἶνε κεκλημένη νὰ λειτουργήσῃ. Ἀλλ' ἡ πολιτεία τῆς ἐπαναστάσεως οὐδαμῶς βασίζεται ἐπὶ τῆς λογικῆς ταύτης ἀρχῆς· αἱ θεωρίαι αὐτῆς ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὸν ἄνθρωπον ἀφῃρημένως, οἱονεὶ διαβιοῦντα ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἀνάγκης, ἀνεξάρτητον ἄρα ἐξ ὁλοκλήρου πάσης κοινωνικῆς ἐπιδράσεως καὶ σχέσεως.

Εἶπον ὅτι αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι τῆς ἐπαναστάσεως ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὸ κοινωνικὸν ἄτομον, τὸ καλούμενον ἄνθρωπος, οὐχὶ ὡς ὂν ἱστορικόν, δεδομένον, συγκεκριμένον, ἀλλ' ὡς ὂν ἀπόλυτον καὶ ἀφῃρημένον, ὑπέρτερον χρόνου καὶ τόπου, τὸ αὐτὸ καθ' ὅλας τὰς ζώνας καὶ ὅλα τὰ κλίματα τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Ἐν τούτῳ ἔκειτο τὸ πρῶτον ψεῦδος τῆς θεωρίας, ὁποία ἐδιδάχθη ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ὁποία ἐλάμβανεν ἤδη ὑπόστασιν ἐν τῇ νέᾳ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ τάξει τῆς Γαλλίας, ἀνεπτύσσετο δὲ ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῶν συγχρόνων πολιτικῶν θεωρητικῶν καὶ ἰδεολόγων. Ἡ πολιτικὴ κοινωνία, κατὰ τὴν θεωρίαν, δὲν ἦτο δημιούργημα τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου κοινωνικότητος, ἀγενεαλόγητος, κεκρυμμένη εἰς τὰ ἀπώτατα βάθη τῆς ἱστορίας, ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ πρώτη ἐπὶ τῆς γῆς οἰκογένεια, ἀλλ' ἦτο αὐθαίρετον ἱστορικὸν κατασκεύασμα τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ἡ βούλησις αὕτη ἐκηρύσσετο ἐλευθέρα, περωτισμένη, περιεσκεμμένη, ὡς τοιαύτη ἔχουσα τὸ δικαίωμα νὰ θέτῃ κατ' ἀρέσκειαν τὰς βάσεις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θεσμοῦ σήμερον, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς καταργήσεως αὐτοῦ αὔριον. Οἰκογένεια, ἰδιοκτησία, θρησκεία, πολιτεία, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀρχέγονοι καὶ θεμελιώδεις κοινωνικοὶ θεσμοί, δὲν εἶνε αἰώνια καὶ ἀπαράγραπτα τοῦ ἀνθρώπου δίκαια, ἐνώπιον τῶν ὁποίων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἀνάλυσις ὀφείλουσι νὰ προσενεχθῶσιν εὐλαβέστερον, ἀλλ' αὐθαίρετα δημιουργήματα τῆς βουλήσεως. Εἶχον τεθῆ ἄλλοτε, ἐν τοῖς σκοτεινοῖς χρόνοις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν δυναστῶν. Ἀλλ' ἤδη ἐπῆλθεν ὁ καιρὸς πάντα ταῦτα νὰ τροποποιηθῶσιν αὐθαιρέτως, οὐχὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑκάστοτε ἐπιθυμίαν τῆς πανδήμου βουλήσεως. Τοιαύτη ἦτο ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπαναστάσεως· κατὰ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο ἀνεπτύσσοντο ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι, δι' ἃς ἡ ἐμφάνεια τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἡ προωρισμένη λύσις τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπασχολούντων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προβλημάτων.

Εὐαγγέλιον αὐτῆς ἦτο ἡ κοινωνικὴ Συνθήκη τοῦ ἐκ Γενεύης φιλοσόφου. Ὑπῆρξεν αὐτὸς ἐν τῷ βίῳ του κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῆς οἰκογενείας, ἐν δὲ ταῖς πολιτικαῖς ὀπτασίαις του οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπεν ἐντὸς τῆς κοινωνίας, ἢ τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐλευθέρου ὑπὸ τῆς φύσεως γεννηθέντος. Ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις ἐφαντάσθη ἀναπτυσσομένην τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, διεμαρτυρήθη δὲ κατὰ τῆς οἰκοδομῆς θεάτρου ἐν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ πόλει, ὡς διαφθορᾶς παραιτίου. Τοιούτου προφήτου ἐγένοντο μῦσται καὶ προσήλυτοι οἱ ἰσχυρότατοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅτε ὁ Ροβεσπιέρρος ἐζήτει τὴν κατάργησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, χάριν τῆς νέας θρησκείας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐζήτει παρ' ἑνὸς συγγράμματος τοῦ Ρουσσὼ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ ἐμπνεύσεις· τὸ *τρομερὸν παιδίον* τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Saint-Just, δικαιολογῶν αὐτὴν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὡς λογικὴν καὶ νόμιμον, κηρύττει μετὰ πρωτοφανοῦς κυνισμοῦ, ὅτι οὐδεὶς ὑποχρεοῦται ἀπέναντι συμβάσεως, εἰς ἣν δὲν ὑπέγραψεν ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ δὲν διατυποῦνται τὰ ἀναρχικὰ ταῦτα κηρύγματα ἀπὸ τῶν ἐπαναστατικῶν ἡφαιστείων τῶν γαλλικῶν συνελεύσεων καὶ συλλόγων, δὲν εἶνε μόνον πορίσματα πυρετώδους κοινωνικῆς ἐξάψεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Αἱ τοιαῦται θεωρίαι καθοδηγοῦσι τὰ μᾶλλον ἀνεξάρτητα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Ἐν τῇ ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου κοιτίδι τῆς Μεταφυσικῆς ὁ πολὺς Fichte, οἱονεὶ ζηλῶν τὰς δάφνας τοῦ Γάλλου τρομοκρατικοῦ, δὲν διστάζει νὰ εἴπῃ, ὅτι πολιτικὴ ἐλευθερία εἶνε τὸ δίκαιον τῆς οὐδενὸς νόμου ἀναγνωρίσεως, ἢ ἐκείνου, ὃν ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν δίδει. Τοιαύτη εἶνε ἡ λογικὴ τῆς ἐπαναστάσεως, αἱ θεωρίαι αὐτῆς, οὐ μόνον ἐν τῇ ὑπὸ ἐμφυλίων σπαραγμῶν κατατρυχομένῃ Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς νηφαλιωτάταις τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐννοεῖτε ἤδη, κύριοι, ποῦ ὡδήγησαν τοιαῦται θεωρίαι τὴν Γαλλίαν, καὶ τίνος λόγου ἕνεκα δὲν κατωρθώθη, μετὰ τοσαύτας δοκιμασίας, νὰ δημιουργηθῇ κανονικὴ καὶ εὔρυθμος πολιτικὴ κοινωνία. Δὲν σκοπῶ νὰ ἐπαναλάβω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὰς κατὰ τῶν προεξαρχόντων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως κατηγορίας τοῦ Μπούρκε καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἱστορικῶν, ἀλλ' οὔτε νὰ μεταχειρισθῶ τὴν κριτικὴν τοῦ Taine, τὴν ἀνηλεῆ ὑπ' αὐτοῦ ἀνάλυσιν τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς ἐπαναστάσεως. Σᾶς ὑπομιμνήσκω μόνον τί ἐπῆλθε μετὰ τοσαύτας ἐλπίδας, μετὰ τοσαύτην ἐργασίαν πρὸς ἀποκατάστασιν κρείττονος κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως ἐν Γαλλίᾳ, ὑπὸ τὰς ἀπραγματοποιήτους συνθήκας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς σκέψεως. Κυβερνήσεις διῆλθον ἐπὶ κυβερνήσεων, πολιτικὰ συστήματα ἀνεφύοντο καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀγροῦ τῆς Γαλλίας, φυλλορροοῦντα ἀμέσως ὡς καχεκτικὰ φύλλα ὑπὸ τὴν πνοὴν ψυχροῦ φθινοπώρου, ἡ ἀναρχία κατέστη ἡ κοινωνικὴ τάξις, τὸ δ' ἔγκλημα κατερρύπανε τὰς ἱστορικὰς σελίδας τῶν χρόνων ἐκείνων, ἵνα ἐξέλθῃ ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀκολασίας ὁ παράκλητος τῆς κοινωνίας ἐκείνης προστάτης, τύραννος ἐπὶ τέλους αὐτῆς καθιστάμενος. — Καὶ γὰρ οὗτος, λέγει ὁ Πλάτων, ἐκ προστατικῆς ῥίζης καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐκβλαστάνει.

Ἐπὶ τοῦ Βατερλῶ πίπτει ὁ υἱὸς τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ τελευταῖος τῶν ἡρώων αὐτῆς, εὐτυχὴς τυχοδιώκτης, ἐξ ὀνόματος τῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ περιθεὶς περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέμμα Καίσαρος, ἀνατρέψας ἐξ ἐφόδου τὴν εὐρωπαϊκὴν τάξιν, περιφρονήσας δὲ ἐν τῇ σατανικῇ αὐτοῦ ὑπερφροσύνῃ τὰ στοιχειωδέστατα τῶν διεθνῶν ὁρκίων. Ὅ,τι ἐζήτησεν ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἡ φιλοσοφία νὰ μεταρρυθμίσῃ κατὰ τοὺς νόμους αὐτῆς, συνετρίβη ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ τολμηροῦ κατακτητοῦ, μόνον ἔχοντος ἐλατήριον τὰ προσωπικὰ καὶ οἰκογενειακὰ αὐτοῦ συμφέροντα. Ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ αὐτοῦ ἰσχὺς ἐκλείπει μετά τινα χρόνον δόξης καὶ λαμπηδόνος. Ἡ ἱστορικὴ Εὐρώπη, ἡ τέως περιδεὴς ἐνώπιον τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξεγείρεται κατὰ τοῦ τελευταίου ἐπαναστατικοῦ ἥρωος, συντρίβει δ' αὐτὸν καὶ καθείργει ἐπὶ ἀποτόμου τοῦ ὠκεανοῦ βράχου. Πίπτει ὁ Ναπολέων, ὑποχωρεῖ ἡ ἐπανάστασις πρὸ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, τὸ δὲ ἱστορικὸν δίκαιον διατυποῖ αὖθις τὰς ἀξιώσεις του ἐν τῇ ἀποκαταστασθείσῃ ἐκ νέου πολιτικῇ τάξει.

Ἐν τῷ βίῳ τῆς ἱστορίας δὲν εἶνε πρόσωπα τὰ ἑκάστοτε πρωταγωνιστοῦντα, ἀλλ' αἱ ἰδέαι, αἱ θεωρίαι, αἱ ἀρχαί. Ὄπισθεν τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον δρῶντος προσώπου ὑποκρύπτεται ἱστορική τις ἰδέα, κοινωνικὴ δύναμις, ἡ διευθύνουσα ἀοράτως τὸν ροῦν τῆς κινήσεως τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάτων. Αἱ ἰδέαι ἀντιπαλαίουσιν ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἱστορίας, ἐκ δὲ τῆς πάλης αὐτῶν συντελεῖται ἡ ἀνέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ τὴν τραγικὴν ἐκείνην περίοδον προσωπικὰ καὶ δυναστικὰ συμφέροντα φαίνονται πρωταγωνιστοῦντα, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν, πράγματι, διεξάγεται ἡ πάλη τῶν ἰδεῶν. Οὕτω διαμορισθήσεται τὸ κράτος τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου, ὡς ἱεροῦ, ὡς κεκτημένου ὑπάρξεως λόγον ἀναμφισβήτητον, ἀφοῦ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπισήμως ἀνεγνωρίσθη καὶ πανδήμως καθιερώθη ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

Καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ ἐπαναστατικαὶ θεωρίαι στεροῦνται τοῦ κύρους αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως, διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἐπανελθόντος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, νέα Σχολή, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς παλαιᾶς τάξεως, κηρύττει τὰ δόγματα αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐκλήθη ἱστορικὴ Σχολή, ἡ δ' ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐργασία ἐσκόπει τὴν καταπολέμησιν τῶν θεωριῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ δὲν εἶνε δημιούργημα τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας, δὲν προῆλθε μόνον ἐκ τῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀντιδράσεως, ἔχει δὲ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐν αὐτῇ τῇ λογικῇ τάξει τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Φύσει ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ μὲν ἀείποτε νέον τι καὶ ἄηθες ἐν τῇ ἀνελίξει τοῦ ἱστορικοῦ βίου του, ἀλλ' οὐχ ἧττον οὐ παύεται στενῶς ἐχόμενος τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Ἑκατὸς τούτου, ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐποχαί, καθ' ἃς τὸ δημόσιον πνεῦμα εἶνε ἐπιρρεπὲς πρὸς τὴν ἀνακαίνισιν· τοὐναντίον δὲ πάλιν μετὰ ζῆλου εἶνε ἀφωσιωμένον πρὸς τὸ καθεστώς. Οὕτως ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ συντήρησις εἶνε ἐξίσου ἀναγκαῖα στοιχεῖα ἐν τῇ ἀνελίξει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἄνευ δὲ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν δύο τούτων ἠθικῶν σημείων, οὔτε δύναται νὰ νοηθῇ, οὔτε νὰ ὑπάρξῃ ἡ κοινωνία.

Μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ τὰ σκῆπτρα τῆς δυνάμεως. Εἶνε ἀληθές, ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς πρὸ καιροῦ εἶχον ἀναπτυχθῆ ὑπὸ πολιτικῶν φιλοσόφων καὶ διδασκάλων τοῦ θετικοῦ δικαίου· εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Γάλλος νομοδιδάσκαλος Ἐρρῖκος Κοκκήϊος, ἐπικρίνων τὰς ἐπαναστατικὰς θεωρίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν θείαν βούλησιν, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐπίσης ὁ Κουϊάκιος, ὁ Νεαπολίτης Ἰωάννης Βῖκος, καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων»· ἀλλ' ἡ πρώτη αὐτῆς ἐπίσημος ἐμφάνεια ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς ἰσχυρᾶς διαλεκτικῆς τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγάλου τῆς Ἀγγλίας ῥήτορος Ἐδμόνδου Μπούρκε. Πρῶτος οὗτος περὶ τὰ τέλη ἐνδόξου βίου, ἐπιλανθανόμενος τῶν ἀγώνων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἀμερικανῶν, ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τῆς ἐπαναστάσεως ἐξ ὀνόματος τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ δικαίου. Κατηγόρησε τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ ὡς φιλοσοφικὸς ῥήτωρ καὶ ὡς πολιτικὸς συγγραφεύς, ἡ δὲ φωνὴ αὐτοῦ δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀπηχήσεως· ἡ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀντίδρασις ἤρξατο ἤδη κρατυνομένη ἐν τῇ συνειδήσει τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, πᾶσα δὲ κατ' αὐτῆς κριτικὴ ἐτύγχανεν εὐμενοῦς ἀκροάσεως. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν αὐτῆς ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἀφορίζουσα καὶ καταδικάζουσα τὰς τέως κυριαρχικὴν ἐξασκούσας ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἐπιρροὴν πολιτικὰς τῆς ἐπαναστάσεως θεωρίας.

Αἱ θεωρίαι αὗται τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς λαμβάνουσι μὲν τὴν πληρεστέραν καὶ ἐπιστημονικωτέραν αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης εὑρίσκουσιν ἔδαφος πρόσφορον πρὸς καλλιέργειαν. Ἡ ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἀνάστατος γενομένη Εὐρώπη ἐκ τῶν πολέμων τῆς αὐτοκρατορίας ζητεῖ ἄνεσιν, καὶ δὲν δύναται νὰ εὕρῃ αὐτὴν ἀλλαχοῦ, ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ δικαίου τάξει. Οὕτως ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἀντλεῖ ἤδη τὰ ὅπλα αὐτῆς καὶ τὴν ἠθικὴν δύναμιν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, καὶ αἱ θεωρίαι αὐτῆς δὲν διαμφισβητοῦσι πλέον, κατισχύουσι τῶν θεωριῶν τῆς ἐπαναστάσεως, δι' ὧν ἀπεδείχθη προφανῶς, ὅτι οὐδὲν κανονικὸν καὶ μόνιμον δύναται νὰ δημιουργηθῇ. Πᾶσα πολιτικὴ θεωρία εἶνε ἀπόρροια τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς, ἣν ἀντιπροσωπεύει, ἡ δὲ ἱστορικὴ Σχολὴ ἀναγκαίως ἤδη ἀντιπροσωπεύει τὰς ἰδέας καὶ τάσεις τῆς ἱστορικῆς, τῆς μοναρχικῆς, τῆς νομιμόφρονος κληθείσης Εὐρώπης. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα ἔχει ἐστραμμένα τὰ βλέμματα αὐτῆς πρὸς τὸ παρελθόν, πρὸς τὰ ἔθιμα, πρὸς τὴν Ρώμην, ἧς τὸ δίκαιον χαρακτηρίζει ὡς παγκόσμιον, αἰώνιον. Ὅπως ἡ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπιφανεῖσα ρωμαντικὴ Σχολὴ παρασύρει ὄπισθεν τῆς μυστικῆς αὐτῆς γοητείας τὰ πνεύματα, ζητοῦσα παραμυθίαν ἐν τοῖς σκοτεινοῖς ἀδύτοις τῶν γοτθικῶν μητροπόλεων κατόπι τῆς ἀπιστίας, ἥτις ἐπί τινα χρόνον ἐκράτησεν αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ σύγχρονος καὶ ὁμόφρων ἱστορικὴ Σχολὴ ζητεῖ τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ ἀστικῷ δικαίῳ τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης, ἥκιστα μεριμνῶσα περὶ τοῦ δημοσίου τῶν λαῶν δικαίου, καὶ τῶν ἐγγυήσεων, αἵτινες διὰ τούτου καθιεροῦνται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν ἔτει 1814 ἡ ἐπανάστασις πνέει τὰ λοίσθια, αἱ δὲ θεωρίαι αὐτῆς οὐδένα πλέον πείθουσιν ἐνώπιον τῆς πραγματικότητος τῶν ἀποτυχιῶν αὐτῆς. Τότε ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀϊδελβέργης Thibaut δημοσιεύει βιβλίον περὶ τῆς ἀνάγκης καθολικοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἐν Γερμανίᾳ· τὸ βιβλίον εἶνε γεγραμμένον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων πολιτικῶν θεωριῶν, δυσμενῶς δ' ἐν αὐτῷ ἐπικρίνεται ἡ ἱστορικὴ Σχολή, ὡς παραγνωρίζουσα ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, καθιστῶσα αὐτὸν ἕρμαιον τῶν ἐθίμων· κατακρίνει ἐπίσης τὴν λατρείαν αὐτῆς πρὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, τοῦ τῶν ἄλλων, ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων λαῶν, ἐπίσης ἀξίου σπουδῆς καὶ μελέτης. Ὁ Σαβινῆ, νεαρὸς ἔτι, δημοσιεύει ἀπάντησιν, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται πλῆρες τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς τὸ πρόγραμμα καὶ αἱ θεωρίαι. Ζωηρὰν αἴσθησιν ἐμποιεῖ ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἣν ἀποδέχεται μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἐπιστήμη ὡς αὐστηρὰν κριτικὴν τῶν θεωριῶν τῆς ἐπαναστάσεως περὶ δικαίου καὶ πολιτείας. Ἐπικρίνεται ὁ ἀστικὸς τῆς Γαλλίας κῶδιξ, ὡς προϊὸν τῶν θεωριῶν τούτων· τὸ δὲ δίκαιον κηρύσσεται οὐχὶ ὡς παραγόμενον τῆς ἐλευθέρας τῶν ἀτόμων βουλήσεως, ἀλλ' ὡς προϊὸν τῶν ἐθίμων. Ὁ Σαβινῆ ἐκήρυξεν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν καὶ περὶ αὐτὸν νομοδιδάσκαλοι καὶ ἱστοριοδῖφαι ἠρεύνησαν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν θεωριῶν τούτων, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ τὴν ἱστορίαν, πάντας ἐν γένει τοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς, οὓς ἀνεζήτουν ἐν τῇ ἀσυνειδήτῳ ἐργασίᾳ τοῦ λαοῦ, οὐχὶ δ' ὡς δημιουργήματα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων. Ἀλλ' ἡ ἱστορία εἶνε προϊὸν τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν λαῶν, διότι ἡ φύσις ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον. Ναὶ μέν, ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ σταδίῳ ὁ ἄνθρωπος δεσμεύεται καθ' ἑκάστην, ὑρίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐν συνόλῳ ὁ βίος αὐτοῦ καὶ ἡ ἐξέλιξις ἐκπροσωποῦσι τὸν θρίαμβον τῆς πάλης τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς ἀνάγκης. Αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ κατ' ἐλάχιστον λαμβάνει ὑπ' ὄψει τοῦτο. Κατ' αὐτήν, τὸ δίκαιον καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ ἀπορρέουσιν ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως, ἀσυνειδήτως ἐκδηλουμένης, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεώς του. Κατὰ τὸν σημαιοφόρον τῆς Σχολῆς ταύτης, τὸ δίκαιον, ὅπως καὶ ἡ γλῶσσα καὶ τὸ πολίτευμα τῶν λαῶν, εἶνε μερικαὶ αὐτῶν ἐνέργειαι, μετ' αὐτῶν ἀδιασπάστως γεννώμεναι, ἀναπτυσσόμεναι καὶ θνήσκουσαι, χωρὶς ἡ ἐλευθέρα βούλησις, ὁ λόγος, νὰ λαμβάνωσι τὴν ἐλαχίστην συμμετοχὴν ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει καὶ καθιερώσει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρία αὕτη τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς εὑρίσκει ὑποστήριξιν κατ' ἐξοχὴν παρὰ τῶν ἀντιδραστικῶν κυβερνήσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ διὰ τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας καθιερωθέντος νέου καθεστῶτος. Ἀλλὰ ποῖα ἔσονται τὰ ἀποτελέσματα τῶν θεωριῶν τούτων ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῶν ἐφαρμογῇ; Ἀμφισβητουμένης τῆς ἐνεργείας τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ἐν τῇ ἱστορικῇ δημιουργίᾳ, ὀλιγωρουμένου τοῦ κύρους τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἐν ἐπιγνώσει καὶ ἐν αὐτοτελεῖ σκέψει ἐργαζομένου ὑπὲρ τῆς προόδου, ἐπέρχεται κατ' ἀνάγκην ἡ στασιμότης, ἡ σῆψις ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν. Καθὼς δὲ καθιεροῦται διὰ τῶν θεωριῶν τῆς κοινωνικῆς Συνθήκης ἡ ἐπανάστασις, ἡ διηνεκὴς καὶ αὐθαίρετος μεταβολὴ ὡς ὁ ὑπέρτατος τῆς ἱστορίας νόμος, οὕτω καὶ διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, ἀμφισβητουμένης τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας καὶ δημιουργικότητος τοῦ πνεύματος, ἐξ ὀνόματος τῆς τάξεως, τῆς καταστάσεως μᾶλλον τῶν νεκροταφείων, μεταβάλλεται ἡ κοινωνία εἰς συρρετὸν ἀτόμων, οὐδεμίαν κεκτημένων ἠθικὴν συνείδησιν, στείρων πάσης ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, ἀσυνειδήτως δὲ καὶ ἄνευ ἐπιγνώσεως ἐργαζομένων καὶ δρώντων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς ἐνσυνειδήτου δράσεως καὶ ἐνεργείας.

Αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι τῆς ἐπαναστάσεως ἔσχον τὴν ἀντίδρασιν αὐτῶν ἐν ταῖς θεωρίαις τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, ἡ δὲ καταπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πυρετοῦ Εὐρώπη εὗρεν ἄνεσιν καὶ γαλήνην ἐν ταῖς ὑπνωτικαῖς ἀγκάλαις τῆς Σχολῆς ταύτης καὶ τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης. Ἡ Σχολὴ ἐπανηγύρισεν ἐπί τινα χρόνον τὰς ἐπιτυχίας αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν ταῖς κυβερνήσεσιν. Αὐτὸς δὲ ὁ σπουδαιότατος τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς κατελάμβανε μετά τινα χρόνον τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιονύνης ἐν τῇ ἀντιδραστικῇ Πρωσσίᾳ.

Ἀλλὰ ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν θεωριῶν τούτων, ἃ τῶν μετ' αὐτῶν τέλεον συγγενευουσῶν τῆς καλουμένης θεολογικῆς Σχολῆς, αἵτινες διὰ τοσούτων ἀνδρῶν καὶ μετὰ τοσούτου πείσματος ἀνεπτύσσοντο καὶ διεδίδοντο ἀνὰ τὴν συντηρητικὴν Εὐρώπην; Ἀπεδεικνύετο διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἂν αἱ ἐπαναστατικαὶ θεωρίαι, ἀπολύτως ἐφαρμοζόμεναι, δὲν κατορθοῦσι νὰ δημιουργήσωσι μόνιμον τάξιν πραγμάτων, ἱκανὴν ν' ἀσφαλίσῃ τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πρόοδον, διὰ τὸν ἀντίθετον ἀκριβῶς λόγον αἱ θεωρίαι τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, ἀρνούμεναι τὴν κοινωνικὴν ἐνέργειαν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ, καταδικάζουσαι τὴν πρόοδον, ὡς προϊὸν τῶν θεωριῶν τούτων, καταλήγουσιν ἐπὶ τέλους ἀναγκαίως εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στασιμότητα, ἧς τοσαῦτα ἔχομεν ἱστορικὰ παραδείγματα, ἣν γινώσκομεν καθιερωμένην ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐλάχιστα καταλιποῦσαν ἴχνη διαβάσεως τῶν λαῶν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Προτιμῶ τὴν κυδνοῦδη ἐλευθερίαν ἢ τὴν ἤρεμον δουλείαν, ἔλεγεν ὁ Κικέρων. Ἄνευ αὐτῆς, ἀληθῶς, ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἦτο ἀπέραντος ἠθικὸς τάφος, ἄξιος νὰ διαθρέψῃ μόνον τοὺς ἱέρακας τῆς κοινωνικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς δηώσεως, ἀλλ' ἀνίκανος νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ζωήν, τὴν δημιουργίαν ἐν τῷ ἑκάστοτε μεταβαλλομένῳ βίῳ τῆς ἱστορίας.

Ἡ μεταβολὴ εἶνε ὁ πρώτιστος νόμος τῆς ἱστορικῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ αὕτη πρέπει νὰ διεξάγηται κανονικῶς, ἠρέμως, εὐκόσμως, ἀβιάστως, μετὰ λόγου. Μὴ τελουμένη οὕτως, ἀπολήγει εἰς διηνεκεῖς παροξυσμούς, εἰς πυρετόν, διαβιβρώσκοντα ἐπὶ τέλους τὴν ὑγείαν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος.

Ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἠδιαφόρησε πρὸ τῶν αἰωνίων τούτων ἀληθειῶν. Εἶδεν ἐν τοῖς μοναρχικοῖς θρόνοις τῶν παλινορθωθεισῶν παλαιῶν δυναστειῶν τῆς Εὐρώπης τὸ Σινᾶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐνομίας τῶν λαῶν, καὶ ἔκλινε πρὸ αὐτῶν τὸ γόνυ περιδεής, ὑποτάξασα εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιστήμης. Ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν ἦτο ἱστορικὴ ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀντίδρασις· δυστυχῶς ἡ ἀντίδρασις δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὰ τελευταῖα θλιβερὰ διδάγματα τῆς ἐπαναστατικῆς δοκιμασίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀμείλικτος δὲ καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν τάσεων ἐξανέστη κατὰ τῆς ὑφισταμένης ἱστορικῆς τάξεως, εἰς οὐδὲν λογιζομένη τὴν ἰδίαν ἀνικανότητα πρὸς σύνταξιν εὐκόσμου καὶ ἐπαρκοῦς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ἡ ἀρχαία ἐπαναστατικὴ σχολή, κηρύξασα τὰ τολμηρότατα τῆς κοινωνικῆς ἀναστατώσεως δόγματα ὑπὸ τὴν εὔφημον ὀνομασίαν τῆς διοργανώσεως τῆς κοινωνίας, ἢ ὑπὸ τὴν ἀναίσχυντον, ἀλλ' εἰλικρινῆ τοὐλάχιστον ὁμολογίαν τῆς ἀναρχίας, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῆς ἀποσυντεθείσης σχολῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἑγέλου, ἀρνηθεῖσα διὰ τολμηροτάτης κριτικῆς τὰ τέως ὑφιστάμενα κοινωνικὰ καθεστῶτα, μαχόμεναι κατὰ τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης, προὐκάλεσαν τὴν μεγάλην ἐπαναστατικὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1848. Καὶ ἐναυάγησε μὲν αὖθις ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ καὶ τῇ καταστροφῇ ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀποκατέστη δ' ἀμέσως ἡ ἀπειληθεῖσα μοναρχικὴ τάξις, ἐπελθούσης τῆς ἀντιδράσεως.

Οὕτω κατεδείχθη ἡ ἀνικανότης ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν πρὸς δημιουργίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπαρκοῦς πολιτικῆς τάξεως, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν καιρῶν, ἀσφαλιζούσης δὲ τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πρόοδον. Ἀλλ' αἱ ἀποτυχίαι αὗται δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελεσμάτων. Νέα δὲ σχολὴ προῆλθεν ἔκτοτε ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο τούτων συστημάτων, σχολὴ συνενώσεως καὶ συνεργασίας πρὸς λύσιν τῶν ἑκάστοτε παρουσιαζομένων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀπορριῶν. Εἶχον ἤδη τεθῆ αἱ βάσεις αὐτῆς, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος, διὰ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τοῦ Ἑγέλου κατὰ πρῶτον, εὐρύτερον δὲ διὰ τοῦ Κράουζε. Καὶ ἤδη οἱ πλεῖστοι τῶν σπουδαιοτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει, ἀνεγνώρισαν τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν μικτῶν τούτων θεωριῶν ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ. Αὐτὸς ὁ Bluntschli περὶ τὰς ὑστάτας ἡμέρας ἐπιφανοῦς ἐπιστημονικοῦ βίου, ἄλλοτε θερμὸς κῆρυξ τῶν θεωριῶν τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, ἠναγκάζετο νὰ ὁμολογήσῃ τὸν προσηλυτισμὸν αὐτοῦ εἰς τὰς νέας ταύτας θεωρίας, ἐπιβαλλομένας ἤδη ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης.

Διότι, κύριοι, πᾶσα μεταβολὴ τότε μόνον εἶνε ἀληθὴς καὶ σκόπιμος, ὅτε ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς προόδου τοῦ χρόνου, ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους, ὅτε εἶνε ἀναγκαία. Ἡ ἱστορία δὲν εἶνε τὸ λεύκωμα, ἐφ' οὗ ὁ τυχών, εἴτε λαός, εἴτε ἄτομον, δύναται αὐθαιρέτως καὶ παρακαίρως νὰ σημειώσῃ τὴν σέψιν αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιθυμίας, χωρὶς τῆς δυνατότητος τῆς πραγματώσεως αὐτῶν. Ὅ,τι εἶνε ἀληθές, εἶνε τοιοῦτο ἐν χρόνῳ μόνον καὶ τόπῳ, πᾶσα δ' αὐτοῦ παρανόησις ἐπιφέρει κατ' ἀνάγκην ἀντίθετα τῶν ζητουμένων ἀποτελεσμάτων.

Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἡ ἱστορικοφιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας τὰ μάλιστα συνετέλεσεν, ἐπιδράσασα ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος τῶν νεωτέρων λαῶν, εἰς τὴν λύσιν πλείστων ἐθνολογικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων. Ἡ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας τελευταίας δεκαετηρίδας δημιουργία νέων πολιτειῶν ὀφείλεται οὐ σμικρὸν εἰς τὰς θεωρίας ταύτας, αἵτινες συμβιβάζουσαι τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῆς παραδόσεως, ἀναγνωρίζουσι μὲν τὰ δίκαια τῆς τελεσθείσης προόδου τοῦ ἐνεστῶτος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπὶ προφανεῖ ζημίᾳ καὶ βλάβῃ ἀδικαιολογήτῳ τῶν ἱστορικῶν δικαίων τοῦ παρελθόντος.

Μεθ' ὅλα ταῦτα, μεθ' ὅλην τὴν ὁμολογίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τῆς ἱστορικοφιλοσοφικῆς Σχολῆς, μεθ' ὅλην τὴν πρὸς αὐτὴν προσωπικὴν ἀφοσίωσίν μου, δὲν εἶμαι τοσοῦτον τυφλός, μὴ παρατηρῶν τὰ κατὰ τοὺς χρό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νους τούτους περὶ ἡμᾶς κηρυττόμενα καὶ τελούμενα. Εἶμαι εὐοίωνος ἐπὶ τῇ θᾶττον ἢ βράδιον ὁριστικῇ νίκῃ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, ἀλλ' εἶμαι συγχρόνως σύννους καὶ περίφροντις καὶ ὡς Ἕλλην, καὶ ὡς μέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Ἂν ἡ ἐπιστήμη δραστηρίως ἐργάζεται πρὸς ὀρθὴν καὶ σκόπιμον λύσιν τῶν ἀπασχολούντων τὴν ἀνθρωπότητα κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων, δυστυχῶς ἡ ἐπαναστατικὴ τῶν ἀναρχικῶν ὁμάδων τῆς Εὐρώπης ἀποτύφλωσις ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ φίλαυτος πολιτικὴ δυναστειῶν τινῶν, διακυβεύουσιν ἀνοσίως τὰ ὕψιστα τῶν συμφερόντων καὶ τὰς πολυτιμωτάτας τῶν κτήσεων τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Καὶ ἤδη ἠχεῖ περὶ ἡμᾶς ἀπαίσιος, οἱονεὶ νεκρώσιμος, μεγάλων κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν κινδύνων ὁ κώδων. Δύο τεράστιοι πολέμιοι ἐπαπειλοῦσι καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ὁ καισαρισμὸς καὶ ἡ ἀναρχία, ἀμφότεροι ἀσυνειδήτως ὁδηγοῦντες αὐτὰς εἰς τὴν καταστροφήν. Ἂς εὐχηθῶμεν, κύριοι, νὰ παρέλθῃ ὁ κίνδυνος, ἐκ δὲ τῆς ἀμοιβαίας συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας τῶν ἀντιμαχομένων θεωριῶν, αἵτινες μονομερῶς πραγματοποιούμεναι εἶνε ὄλεθρος διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἀληθὴς θεωρία, ἡ ἀπορρέουσα ἀπ' αὐτῆς τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀνελίξεως καὶ προόδου.

Πρὸς ἀνάλυσιν τῶν ἰδεῶν τούτων, πρὸς τὴν ποθητὴν ταύτην συνδιαλλαγὴν καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει, ἀφιέρωσα τὰς ἐπιστημονικὰς δυνάμεις μου, ὅσον αὗται καὶ ἂν εἶνε ἀσθενεῖς καὶ ἀνάξιαι λόγου ἐνώπιον τῆς ἐργασίας τῶν μεγάλων καθηγεμόνων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης. Ὅσοι ἐξ ὑμῶν παρηκολουθήσατε κατὰ τὰ παρελθόντα ἀκαδημαϊκὰ ἔτη τὰς παραδόσεις μου, γινώσκετε τὰς ἀρχάς, ἀφ' ὧν ὁρμᾶται ἡ μέθοδος, ἣ ἠκολούθησα ἐν τῇ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρίᾳ, κατά τε τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνέλιξιν καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ τῶν κοινωνιῶν καταστάσει. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν τῶν παραδόσεών μου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, προσέρχομαι αὖθις μὲ τὸ αὐτὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ τάσεις. Κολακεύομαι νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ προσωρινὸς ἡμῶν χωρισμὸς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀπέκλεισε τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἐπικοινωνίαν. Ἂν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς πάλης, τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων, ἐπέρχεται πολλάκις ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ διάστασις, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς σκέψεως πίπτουσιν ἄνευ ἀντιστάσεως πάντα τὰ προσκόμματα, ὅπως ἄλλοτε τὰ τείχη τῆς Ἰεριχὼ πρὸ τοῦ ἤχου τῶν ἐχθρικῶν σαλπίγγων. Μὲ τὴν ἐφ' ἡμᾶς πεποίθησιν ταύτην, ἧς ἔκπαλαι ἔχω τρανότατα δείγματα, ἐγκαινίζω σήμερον πάλιν τὴν μεταξὺ ἡ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μῶν ἐπιστημονικὴν συνεργασίαν. Ἤθελεν εἶναι μηδὲν ἡ ἐμὴ ἐργασία ἄνευ τῆς ἡμετέρας συμπράξεως. Ἐξακολουθήσωμεν, κύριοι, τὸν δυσχερῆ ἀγῶνα, βέβαιοι ὄντες, ὅτι ἀγωνιζόμεθα ὑπὲρ τῶν τιμαλφεστάτων συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς πατρίδος. Τῆς πατρίδος αὕτη ἔστω ὁ πολιτικὸς ἡμῶν ἀστὴρ ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ διευθύνουσα πυξὶς ἐν τῇ πράξει, ἧς τὰς δοκιμασίας ἂς προσπαθῶμεν νὰ θεραπεύωμεν διὰ τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπιστήμης. Ἂν κάτω ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς δημοσίας πλατείας, ἀνυψοῦται ὁ κονιορτὸς τῶν παθῶν, σκοτίζων πολλάκις τὴν ὄψιν καὶ τὴν φρένα καὶ τοῦ ἀπαθεστέρου, ἐπὶ τῶν κορυφῶν τούτων τοῦ πνεύματος ἂς πνέῃ πάντοτε ζείδωρος ὁ ἀὴρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἐπιγνώσεως. Ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν σκιὰν τῆς ἐπιστήμης ἓν μόνον ἔστω τὸ μέλημα ἡμῶν, ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀληθοῦς, πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ γνῶσιν τοῦ ὁποίου δαπανῶμεν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις. Ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἐρρωμένως ἂς προβῶμεν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον. Τὰ ἐπίγεια πάθη ἀποσβέννυνται θᾶττον ἢ βράδιον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου· ἀλλ' αἱ ἀλήθειαι τῆς ἐπιστήμης εἶνε αἰώνιαι καὶ εὐεργετικαί, καρποφόροι δὲ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διά τε τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Ἐν σελ. 5 στίχ. 8

ἀντὶ

δεσμὸν ἐθνικοῦ, φυλετικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χωρισμοῦ

ἀνάγνωθι

θεσμὸν ἐθνικοῦ, φυλετικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἡ ἀρχαία Πολιτεία καὶ αἱ περὶ αὐτῆς θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους..... δρ. 2,00

Δημοτικὴ Παίδευσις καὶ Καθολικὴ ψηφοφορία..... » 1,00

Λόγος εἰσαγωγικὸς εἰς τὸ Φυσικὸν Δίκαιον..... » 1,00

» » εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ Δικαίου.. » 0,60

Φυσικὸν Δίκαιον καὶ Πολιτικὴ Ἐπιστήμη (τόμ. Α^ος)..... » 8,00

Περὶ τῆς Πολιτείας καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος..... » 0,60

Τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ..... » 1,00

Δημοσιευθήσονται ἐντὸς τοῦ ἔτους.

Φυσικὸν Δίκαιον καὶ Πολιτικὴ Ἐπιστήμη (τόμ. Β^ος).

Ἐκ Ρώμης (Ἐπιστολαὶ καὶ Σημειώσεις).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής